

УДК 323.2:004.9

<https://doi.org/10.34142/24130060.2021.23.2.02>

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Ю. С. Дібікова

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

У статті аналізуються процеси цифровізації політичного простору в Україні, визначаються тенденції та перспективи цифрової трансформації. З'ясовуються поняття цифровізації, цифрової трансформації та цифрової політики. Відбувається дослідження цифрової політики як політики нового типу, що кардинально змінює сучасні тренди політичних процесів та практики організації політичного життя.

Відзначено, що у рамках формування та реалізації державної політики цифрового розвитку в Україні запроваджено низку законодавчих ініціатив і засновані відповідні державні інституції, які реалізують, контролюють та ініціюють процеси цифровізації на державному рівні.

Акцентовано увагу на тому, що процеси цифровізації пов'язані зі значною кількістю викликів і проблем. Окреслені чинники гальмування процесів цифрової трансформації українського суспільства.

Ключові слова: цифровізація, цифрова трансформації, цифрова політика, цифрові технології

ЦИФРОВИЗАЦИЯ ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА В УКРАИНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ТЕНДЕНЦИИ

Ю. С. Дибикова

В статье анализируются процессы цифровизации политического пространства в Украине, очерчиваются тенденции и перспективы цифровой трансформации. Уточняются понятия цифровизации, цифровой трансформации и цифровой политики. Цифровая политика рассматривается как политика нового типа, которая кардинально меняет современную политическую жизнь.

Отмечено, что в рамках формирования и реализации государственной политики цифрового развития в Украине введен ряд законодательных инициатив и основаны соответствующие государственные институты, реализующие, контролирующие и инициатирующие процессы цифровизации на государственном уровне.

Акцентируется внимание на том, что процессы цифровизации связаны с большим количеством вызовов и проблем. Обозначены факторы, мешающие цифровой трансформации общества.

Ключевые слова: цифровизация, цифровая трансформация, цифровая политика, цифровые технологии

DIGITALIZATION OF THE POLITICAL SPACE IN UKRAINE: PROBLEMS AND TENDENCIES

Y. Dibikova

The article analyzes the processes of digitization of the political space in Ukraine, identifies the trends and prospects of digital transformation. The concepts of digitization, digital transformation and digital policy are clarified.

Digital politics is being researched as a new type of politics that radically changes modern trends in political processes and practice of organizing of political life. It is proven that digital politics is a qualitatively new type of implementation of the political process taking place within the digital infrastructure, which is constantly modified and self-updated due to the network nature of modern politics and society.

It has been established that the issue of digital development and digitization is currently one of the priorities of state policy, which should be aimed at implementing the functions of the state in the field of digital transformations with the aim of promoting digital technologies in all levels of public life.

Modern trends in the development of digitalization of the political space have been studied. It is noted that taking into account global trends will ensure the appropriate level of digital development in Ukraine. It was noted that as part of the formation and implementation of the state policy of digital development in Ukraine, a number of legislative initiatives were introduced and relevant state institutions were established, which implement, control and initiate digitalization processes at the state level.

Attention is focused on the fact that digitalization processes are related with a significant number of challenges and problems that require a timely solution within the framework of state policy. Factors inhibiting the processes of digital transformation of Ukrainian society are outlined, including institutional, infrastructural, of ecosystem, and others.

It is concluded that the essence of digitization, its mechanisms (social, economic, legal, organizational, etc.), consequences and risks, trends and principles constitute prospects for further research in this direction.

Key words: digitalization, digital transformation, digital policy, digital technologies.

Постановка проблеми. Актуальність наукової проблематики статті зумовлена тим, що цифровізація – це одна з визначальних тенденцій розвитку людської цивілізації. Цифровізація політики є наслідком інтенсифікації принципів медіатизації політичної дійсності, посиленням впливу засобів масової комунікації на розгортання всіх політичних і соціальних процесів, розвитком, ускладненням і модифікацією цифрової інфраструктури. Відповідно, існує потреба у науковому, всебічному дослідженню тенденцій та перспектив цифровізації політики як політики нового типу, що кардинально змінює сучасні тренди політичних процесів, функціональне призначення політичних інститутів, соціополітичні інтеракції, стратегії державотворення та практики організації політичного життя.

Метою статті є дослідження сучасних тенденцій цифровізації політичного простору України та визначення її проблемних аспектів.

Аналіз актуальних досліджень. У сучасному теоретико-методологічному дискурсі ступінь розробки проблематики досліджень цифровізації політики є значно вищою в зарубіжному науковому полі. Але і серед українських науковців ця тематика викликає постійну зацікавленість. Тому для всебічного розуміння понять «цифровізація» та «цифрова трансформація» слід звернутись до праць видатних вітчизняних та закордонних науковців, таких як Б. Ван Арк, С. Бренан, О. Бурбело, П. Вайл, О. Вишневський, С. Ворнер, О. Гудзь, В. Краліч, Д. Креїсс, Дж. Ліклайдер, В. Ляшенко, Ю. Нікітін, Д. Стігліц, Г. Ткачук, Г. Чмерук та ін.

Дослідженню аспектів і проявів трансформації публічної сфери під впливом цифровізації присвячені праці Х. Бенга, Дж. Бламлера, М. Гуревича, Л. Далберга, В. Даттона, М. Делюка, І. Іщенко, Н. Коулдрі, С. Коулмана, Дж. Піплза та ін.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі, фактично, будь-яка сфера суспільного життя тією чи іншою мірою пов'язана із цифровими технологіями. Цифрові технології – це заснована на методах кодування і передачі інформації дискретна система, що дозволяє здійснювати безліч різнопланових завдань за найкоротші проміжки часу (Hi-news, 2017). Тобто систему цифрових технологій створюють електронні інструменти, пристрої та ресурси, які обробляють генерують або зберігають різні дані. Так, до цифрових технологій відносять Інтернет, Інтернет речей (Internet of things, IoT), роботизовані системи та кіберсистеми, штучний інтелект, безпаперові технології, адитивні технології (3D-друк), хмарні та туманні обчислення, безпілотні та мобільні технології, біометричні, квантові технології, технології ідентифікації, блокчейн тощо.

У політичному просторі цифрові технології відіграють дуже значну роль, наприклад, активно застосовуються під час політичних кампаній, впливають на результати виборів, формують і модерують громадянську

активність, створюють інфлюенсерів (opinion leader), корегують зовнішній імідж держави, виступають каталізатором зміни політичних режимів і є основою становлення «інформаційної демократії», де «набуває важливості електронний уряд як дійовий механізм взаємодії і форма співпраці держави й громадян» (Babuhina та Saveleva, 2021). Таким чином, відбувається значна трансформація сучасного політичного процесу, що розгортається у цифровому середовищі, і який є невід’ємною частиною дискурсу глобальної цифровізації та формування цифрового суспільства.

Існує багато визначень поняття цифровізації. Наприклад, згідно «Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки» цифровізація – це насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір (Verhovna Rada Ukrayiny, 2018).

Фахівці незалежного аналітичного центру «Український інститут майбутнього» (Ukrainian Institute for the Future) пропонують таке визначення цифровізації (з англ. digitalization) – це впровадження цифрових технологій в усі сфери життя: від взаємодії між людьми до промислових виробництв, від предметів побуту до дитячих іграшок, одягу тощо. Це перехід біологічних та фізичних систем у кібербіологічні та кіберфізичні (об’єднання фізичних та обчислювальних компонентів). Перехід діяльності з реального світу у світ віртуальний (онлайн) (Ukrayinskij institut majbutnogo, 2018).

Ще одне визначення поняття цифровізації представлено в Енциклопедії інформаційних наук і технологій, в якій зазначається, що «цифровізація - це інтеграція цифрових технологій у повсякденне життя суспільства шляхом оцифровки всього, що можна оцифрувати. Цифровізація означає комп’ютеризацію систем і робочих місць для більшої легкості та доступності» (Encyclopedia of Information Science and Technology, 2017).

Політика як невід’ємна сфера суспільного життя також потрапляє під вплив глобальної цифровізації, породжуючи феномен цифрової політики як новий дискурс політичного процесу. Цифрова політика – це якісно новий тип реалізації політичного процесу, що розгортається у межах цифрової інфраструктури, яка, у свою чергу, постійно модифікується та самооновлюється за рахунок мережевої природи сучасних політики й суспільства.

Досить цікавим є розуміння сутності цифровізації політики Н. Стеблиною, яка пропонує розглядати її у широкому та вузькому значеннях. Так, «цифровізація політики у вузькому значенні розуміється як інтенсифікація використання цифрових технологій у політичних процесах» (Steblyna, 2021). Проте автор зауважує, що такий підхід не розкриває повною мірою всю сутність процесів цифровізації у політичному просторі. Адже, на її думку, таке вузьке трактування не дає змоги пояснити процеси, що викликані цифровізацією політики, оскільки базові цифрові можливості наявні у більшості держав світу. Тому доцільним буде визначення цифровізації політики у широкому значенні, а саме як «формування цифрової політичної інфраструктури під впливом дискурсу глобальної цифровізації, що детермінує способи взаємодії цифрових політичних суб’єктів із цією інфраструктурою та зумовлює специфіку утворення мереж для здійснення політики» (Steblyna, 2021).

Отже, цифровізація у широкому значенні призводить до формування нової парадигми розгортання політичних процесів та виникнення феномену цифрової політики. Відповідно, цифрову політику можна інтерпретувати як сукупність принципів, механізмів і засобів упорядкування політичного дискурсу під впливом процесів медіатизації політичної дійсності, що передбачає оптимальні способи використання цифрової інфраструктури.

Таким чином, питання цифрового розвитку та цифровізації нині є одним з пріоритетів державної політики, що повинна бути спрямована на реалізацію функцій держави у сфері цифрових трансформацій із метою

просування цифрових технологій в усі сфери суспільного життя з обов'язковим дотриманням базових принципів забезпечення цифрової безпеки, цифрових прав і свобод, інтересів громадян, суспільства та держави загалом.

Розбудова та втілення принципів демократії, інтеграція до єдиного цифрового простору ЄС, впровадження принципів електронного урядування та е-демократії в Україні, подальша інформатизація та цифровізація суспільства вимагають принципово нових парадигм відтворення політичного життя. При цьому при відповідному реформуванні необхідно враховувати релевантний досвід інших країн, постійно відстежувати тенденції, розуміти виклики і ризики задля набуття позитивного досвіду та отримання оптимальних результатів.

Аналіз поточної ситуації в Україні відносно інституційної та нормативно-правової бази політики цифровізації дозволяє стверджувати про позитивні тенденції у цьому напрямку. Так, в Україні запроваджено низку відповідних законодавчих ініціатив, зокрема, фактичною дорожньою картою цифрової трансформації є «Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 рр». Основною метою цього документа є реалізація ініціатив «Цифрового порядку денного України 2020» (цифрова стратегія) для усунення бар'єрів на шляху цифрової трансформації України у найбільш перспективних сферах. Це планується досягти шляхом стимулювання економіки та залучення інвестицій, подолання цифрової нерівності, поглиблення співпраці з ЄС у цифровій сфері та розбудови інноваційної інфраструктури країни та цифрових перетворень. Реалізація заходів Концепції має забезпечити:

- стимулювання економіки та залучення інвестицій;
- основу для трансформації вітчизняних індустрій в конкурентоспроможні та ефективні за рахунок їх «цифровізації»;
- вирішення проблеми «цифрового розриву», наближення «цифрових» технологій до громадян, у тому числі, шляхом забезпечення

доступу громадян до широкосмугового Інтернет, особливо у селищах та невеликих містах;

- створення нових можливостей для реалізації людського капіталу, розвитку інноваційних, креативних і «цифрових» індустрій та бізнесу;
- розвиток експорту «цифрової» продукції та послуг (ІТ-аутсорсинг) (Uriadovyi portal, 2018).

Суттєвий вплив на впровадження принципів цифровізації суспільства мала програма «Держава у смартфоні», ідею якої озвучив Президент України Володимир Зеленський ще у травні 2019 року (Ofitsiynе internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrayiny (ua), 2019). Для впровадження цієї ідеї у серпні-вересні 2019 року новим складом Верховної Ради у ній було утворено Комітет з питань цифрової трансформації, а у новому уряді було введено посаду Віце-прем'єр-міністра – Міністра цифрової трансформації, на яку призначено М. Федорова, і утворено Міністерство цифрової трансформації України. 27 вересня 2019 року Міністерство цифрової трансформації (Мінцифра) презентувало бренд «держави у смартфоні» – «Дія». Міністр М. Федоров оголосив про запуск однойменних сайту і мобільного застосунку для отримання державних послуг.

Важливе значення для інтеграції цифрових технологій у політичний простір мала постанова Кабінету Міністрів України «Питання Єдиного державного веб-порталу електронних послуг та Реєстру адміністративних послуг» від 4 грудня 2019 р., із затвердженням якої було введено в експлуатацію Єдиний державний веб-портал електронних послуг – Портал «Дія» та врегульовані питання його функціонування (Ministerstvo ta Komitet tsyfrovoyi transformatsiyi Ukrayiny, 2019).

17 травня 2021 року в рамках форуму «Україна 30. Цифровізація» відбувся другий Diia Summit («Diia Summit 2.0» або «Diia Summit Spring 2021»), на якому було презентовано масштабне оновлення «Дії». Станом на сьогодні функціонал порталу дуже широкий від цифрових документів, які доступні для перевірки та отримання копій, до можливості замовлення

державних послуг і соціальної допомоги. А в березні 2021 року Верховною Радою України було ухвалено закон, згідно з яким електронні паспорти у «Дії» зможуть застосовуватися на рівні із паперовими документами починаючи із 23 серпня 2021 року. За словами міністра цифрової трансформації Михайла Федорова, Україна стала першою країною у світі, у якій електронні паспорти мають таку ж юридичну силу, як і їх фізичні аналоги (Ukrayinska pravda, 2021).

Зараз «Дія» дозволяє надавати електронні адміністративні послуги виключно у цифровому форматі, у так званому режимі «paperless», коли державні органи не повинні вимагати паперові довідки чи інші документи для отримання державних послуг. Отже, «Дія» є відображенням і результатом процесів цифровізації адміністративних послуг, який спрямований на модифікацію цих послуг у цифровий публічний формат.

Але, незважаючи на значні здобутки України стосовно інтеграції цифрових технологій у політичний простір, існує низка проблем, які гальмують процеси цифрової трансформації українського суспільства. Так, фахівці Українського інституту майбутнього у рамках проекту «Україна 2030е – країна з розвинутою цифровою економікою» визначили такі проблеми, які перешкоджають розвитку в Україні цифрових трендів та трансформації української економіки в цифрову:

1. Інституційні:

- Низька включеність державних установ щодо реалізації Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства (Цифрова адженда України).
- Невідповідність профільного законодавства глобальним викликам та можливостям (прогресивні розроблені законопроекти досі не стали законами).
- Невідповідність національних, регіональних, галузевих стратегій та програм розвитку цифровим можливостям.

2. Інфраструктурні:

- Низький рівень покриття території країни цифровими інфраструктурами (для прикладу, мета ЄС до 2020Е покрити 100% території широкопasmовим доступом до Інтернету, в Україні цей показник складає близько 60%).

- Відсутність окремих цифрових інфраструктур (для прикладу, інфраструктури Інтернету речей, електронної ідентифікації та довіри тощо).

- Нерівний доступ громадян до цифрових технологій та нових можливостей (цифрові розриви).

3. Екосистемні:

- Слабка державна політика щодо стимулів та заохочень розвитку інноваційної економіки.

- Незрілий ринок інвестиційного капіталу.

- Застаріла система освіти, методик викладання, відсутність фокусу на STEM-освіту, soft skills та підприємницькі навички, недосконалі моделі трансферу технологій та закріплення знань та умінь.

- Дефіцит висококваліфікованих кадрів для повноцінного розвитку цифрової економіки та цифровізації взагалі.

4. У сфері електронного уряду та урядування («держава у смартфоні»):

- Низький рівень автоматизації та цифровізації державних послуг через слабку мотивацію урядових установ (немає повного розуміння потенційної вигоди від тотальної цифровізації) (Ukrayinskyi instytut maybutnoho, 2018).

Висновки і подальші перспективи дослідження. Таким чином, цифровізація політичного простору України – це процес, який є і результатом, і іманентною ознакою сучасного глобалізованого світу. На сьогодні в Україні накопичений багатий досвід у сфері державного регулювання цифрового розвитку та запроваджено низку громадських і державних ініціатив стосовно інтеграції цифрових трендів і тенденцій у суспільно-політичне життя. Проте цифровізація є валентним, нестійким, незавершеним процесом, що постійно самовдосконалюється та

самооновлюється. Тому сутність цифровізації, її механізми (соціальні, економічні, правові, організаційні тощо), наслідки та ризики, тренди та принципи становлять перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабухина С.А. та Савельєва Т.П., 2021. Латентний ейджизм в політичній комунікації на прикладі діяльності електронних урядів. *Сучасне суспільство: збірник наукових праць*, 1 (22), с 5-13.
2. Верховна Рада України, 2018. *Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації*. [online] Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> [Дата звернення 8 Вересень 2021].
3. Міністерство та Комітет цифрової трансформації України, 2019. *Офіційно: «Портал Дія» – відтепер Єдиний державний вебпортал електронних послуг*. [online] Доступно: <https://thedigital.gov.ua/news/ofitsiyno-portal-diya-vidteper-ediniy-derzhavniy-vebportal-elektronnikh-poslug> [Дата звернення 10 Вересень 2021].
4. Офіційне інтернет-представництво Президента України (ua), 2019. *Я мрію про державу у смартфоні – Володимир Зеленський*. (Останнє оновлення 23 Травень 2019) [online] Доступно: <https://www.president.gov.ua/news/ya-mriyu-pro-derzhavu-u-smartfoni-volodimir-zelenskij-55585> [Дата звернення 10 Вересень 2021].
5. Стеблина, Н. 2021, *Цифровізація державної політики як дискурс сучасності*. [online] Доступно: <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/9759> [Дата звернення 10 Вересень 2021].
6. Українська правда, 2021. *Рада прирівняла електронні паспорти до звичайних: у світі це вперше*. [online] Доступно: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/03/30/7288408/> [Дата звернення 15 Вересень 2021].
7. Український інститут майбутнього, 2018. *Україна 2030е — країна з розвинутою цифровою економікою*. [online] Доступно:

REFERENCES

1. Babuhina S.A. ta Saveleva T.P., 2021. Latentnij ejdzhizm v politichnij komunikaciji na prikladi diyalnosti elektronnih uryadiv. *Suchasne suspilstvo: zbirnik naukovih prac*, 1 (22), s 5-13.
2. Verhovna Rada Ukrayini, 2018. *Pro shvalennya Konceptsiyi rozvitku cifrovoyi ekonomiki ta suspilstva Ukrayini na 2018-2020 roki ta zatverdzhennya planu zahodiv shodo yiyi realizaciyi*. [online] Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> [Data zvernennya 8 Veresen 2021].
3. Ministerstvo ta Komitet cifrovoyi transformaciyi Ukrayiny, 2019. *Oficijno: «Portal Diya» – vidteper Yedinij derzhavnij vebportal elektronnih poslug*. [online] Dostupno: <https://thedigital.gov.ua/news/ofitsiyno-portal-diya-vidteper-ediniy-derzhavniy-vebportal-elektronnikh-poslug> [Data zvernennya 10 Veresen 2021].
4. Oficijne internet-predstavnicтво Prezidenta Ukrayiny (ua), 2019. *Ya mriyu pro derzhavu u smartfoni – Volodimir Zelenskij*. (Ostannye onovlennya 23 Traven 2019) [online] Dostupno: <https://www.president.gov.ua/news/ya-mriyu-pro-derzhavu-u-smartfoni-volodimir-zelenskij-55585> [Data zvernennya 10 Veresen 2021].
5. Steblyna, N. 2021, *Cifrovizaciya derzhavnoyi politiki yak diskurs suchasnosti*. [online] Dostupno: <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/9759> [Data zvernennya 10 Veresen 2021].
6. Ukrayinska pravda, 2021. *Rada pririvnyala elektronni pasporti do zvichajnih: u sviti ce vpershe*. [online] Dostupno: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/03/30/7288408/> [Data zvernennya 15 Veresen 2021].
7. Ukrayinskyi institut majbutnogo, 2018. *Ukrayina 2030e — krayina z rozvinutoyu cifrovoyu ekonomikoju*. [online] Dostupno: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z->

- <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html> [Дата звернення 10 Вересень 2021].
8. Урядовий портал, 2018. *Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації.* [online] Доступно: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-cifrovoyi-ekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-roki-ta-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi> [Дата звернення 8 Вересень 2021].
 9. Encyclopedia of Information Science and Technology, 2017, Fourth Edition (10 Volumes). IGI Global, June, 8104 p.
 10. Hi-news, 2017. *Цифрові технології – це майбутнє людства.* [online] Доступно: <https://hi-news.pp.ua/kompyuteri/5035-cifrov-tehnologiyi-ce-maybutnye-lyudstva.html> [Дата звернення 20 Вересень 2021].
 - розvinitoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html [Data zvernennya 10 Veresen 2021].
 8. Uriadovyi portal, 2018. *Pro shvalennya Konceptsiyi rozvitku cifrovoyi ekonomiki ta suspilstva Ukraini na 2018-2020 roki ta zatverdzhennya planu zahodiv shodo yiyi realizaciyi.* [online] Dostupno: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-cifrovoyi-ekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-roki-ta-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi> [Data zvernennya 8 Veresen 2021].
 9. Encyclopedia of Information Science and Technology, 2017, Fourth Edition (10 Volumes). IGI Global, June, 8104 r.
 10. Hi-news, 2017. *Cifrovi tehnologiyi – ce majbutnye lyudstva.* [online] Dostupno: <https://hi-news.pp.ua/kompyuteri/5035-cifrov-tehnologiyi-ce-maybutnye-lyudstva.html> [Data zvernennya 20 Veresen 2021].

Інформація про автора

Дібікова Юлія Сергіївна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології, соціології і культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; e-mail: krasnokua@gmail.com; ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4963-5707>.

Стаття надійшла до редакції: 03.11.2021 р.

Прийнята до друку: 20.11.2021 р.